

NORSK PIETISM OCH KULTURRADIKALISM

Av magister SIGURD SKIRBEKK

Relationerna mellan pietismen och kulturradikalismen har på sina håll ansetts utgöra ett faromoment för samarbetsregeringen. Om förhållandet mellan pietismen, kulturradikalismen, ungsocialismen och kulturkonservatismen skriver magister Sigurd Skirbekk. Denne (f. 1934) har varit ordförande i Venstres studentförening i Oslo (1957) och ordförande i Det Norske Studentersamfunds Kulturvalg (1960). 1960 blev han magister i sociologi och är i dag verksam som forskningsstipendiat.

samhet åt representanter för Kristelig Folkeparti och för Oslos Venstre. (Kristelig Folkepartis tidigare parlamentariske ledare, docent Kjell Bondevik, är idag kyrko- och undervisningsminister, medan Dagbladets tidigare chefredaktör Helge Seip har utnämnts till kommunalminister.) Också andra möjliga motsättningar mellan regeringspartierna, t. ex. intressemotsättningar mellan stads- och landsbygdsrepresentanterna, kan lätt få en prägel av kulturellt motsatsförhållande. Traditionellt har landsbygden varit långt mer pietistisk än städerna.

Regeringens egna medlemmar tycks vara helt på det klara med de föreliggande möjligheterna till motsättningar. Hittills har de agerat mycket försiktigt för att inte stöta sig med vare sig varandra eller med väljarna. Kyrko- och undervisningsministern tycks för närvarande ha lagt den ömtåliga frågan om förhållningsregler för den norska radion på is. Dagbladet har å sin sida inställt sina angrepp på kyrkoministern.

Före stortingsvalet förra hösten såg det emellertid ut som om denna fråga skulle bli ett ämne för

Den nya fyrpartiregeringen i Norge står under uppsikt från flera håll. Speciellt vissa grupper är på jakt efter sprickor, där de skulle kunna sätta in en kil. En sådan möjlighet för sprickbildningar antas ligga i relationerna mellan representanter för det vi kan kalla pietistiska respektive kulturradikala grupperingar. I detta sammanhang har man ägnat särskild uppmärk-

kommande större politisk uppgörelse. Docent Bondevik uttalade att enligt hans uppfattning borde radion förses med vissa generella rättesnören för sin programverksamhet. Dagbladet och Arbeiderbladet uttalade sig både redaktionellt och genom sina medarbetare mycket kategoriskt mot varje form av förhållningsorder. Bakgrunden till förslaget var ett par program om ungdom och moral, som de flesta fann provocerande. Som så ofta tidigare när dylika frågor dykt upp, blev det rusning bland kulturdebattörerna till mobilisering i de sedvanliga skyttegravsställningarna. Denna skyttegravsfront går i viss utsträckning tvärs över skillinjerna mellan regeringspartierna och oppositionen.

Historiskt perspektiv

För att förstå den omfattande karaktärsskillnaden mellan pietister och kulturradikaler i norskt kulturliv är det nödvändigt att se de dagsaktuella stridsfrågorna i ett historiskt perspektiv. De enskilda aktuella frågorna, vare sig de rör sig om moral, rättesnören, pornografi, kyrksamhet eller blasfemi, upplevs av de flesta som delar av en vidare kultursyn där pietism och kulturradikalism har representerat två kraftiga motpoler. Dessa poler har varit betydelsefulla för struktureringen av kulturtillhörigheterna i Norge, även om det naturligtvis inte är möjligt att förstå all kulturdebatt genom att betrakta

relationerna mellan pietism och kulturradikalism.

Vad den norska pietismen beträffar hade den sitt genombrott i början av förra århundradet. Det stora namnet i pietismens genombrott är bondesonen och lekmanpredikanten Hans Nielsen Hauge. Från honom utgick den starka lekmanarörelsen i landet. I dess spår följde företagsamhet och puritansk livsåskådning. Nykterhetsrörelsen har alltid haft en stark position i denna livsinställning.

På kulturradikalt håll karaktäriserar man gärna pietismen som konservativ, men en sådan beteckning är inte helt riktig. Pietismen var en väsentlig andlig förutsättning för den folkliga och demokratiska rörelsen i landet under förra seklet. Samtidigt kan pietismen på flera sätt betraktas som en del av den norska landsbygdskonservatismen. Denna kulturella landsbygdskonservatism har emellertid politiskt väl så ofta identifierat sig med vänstern som med högern. Det ledande radikala partiet i Norge under ett halvt århundrade, Venstre, skapades av en konstellation mellan dels nog så konservativa bönder, dels liberala stadsbor. Venstres politiska motpol var de privilegierade inom högern, som representerade den akademiska överklassen genom ämbetsmännen och den ekonomiska överklassen genom köpmännen. Ännu idag har ordet "pietism" för städernas högermän en klang av något som man

inte bör identifiera sig med. Högerns kulturkonservativa har gärna hållit sig vid sidan av pietismen. Detta förhållande kan ha haft positiva verkningar för högern, men det förklarar också varför kulturkonservatismen t. ex. i Morgonbladet aldrig fått något masstöd.

Kulturradikalismen, som är den kulturella motsatsen till pietismen, har i Norge haft fler anor på idéplanet. Naturalistisk och excentrisk filosofi har haft stor betydelse för utformningen av den kulturradikala gemensamma nämnaren. Kulturradikalerna själva vill gärna presentera sig med litterära anor. 1880-talet och de problem som då ställdes under debatt har varit avgörande för kulturradikalernas identitet. Helst vill de identifiera sig både med Henrik Ibsen, Arne Garborg, Sigurd Hoel, Arnulf Øverland och Helge Krogh, författare som idémässigt förfäktade Freudpsykoanalytiska synsätt på ett populärt sätt.

I många av striderna mellan pietister och kulturradikala under detta århundrade har pietisterna varit på defensiven i den intellektuella debatten. Deras appell har legat i den religiösa övertygelsen, deras livsstil och lutherska attityd: här står jag och kan inte annat. Bristen på intellektuell träning bland de flesta av pietismens talesmän har emellertid medfört mången lättvunnen seger för de kulturradikala på det teoretiska planet. Det är också ställt utom tvivels-

mål att detta förhållande har förslöat kulturradikalerna. De har i stor utsträckning vant sig vid att vara de som segrar på längre sikt. Någon annan uppfattning blir väl också svår att ha, om man först tror att man representerar både utvecklingen och framsteget, vetenskapen och individens frigörelse. För många av dem förefaller själva den kulturradikala ståndpunkten att ha varit oproblematiske, i och med att man har ansett sig representera både sanningen och humanismen. På det hela har kulturradikalerna visat påfallande lite vilja till självkränkningen vad beträffar sitt idéunderlag; uppmärksamheten har mer varit riktad mot taktik och kvickhet i argumenten. Den arroganta självsäkerheten kan temporärt ha verkat som en styrka, men svagheten i denna hållning uppenbaras efter hand. I vår tid finns det många tecken som tyder på att just något sådant håller på att ske.

Radio och TV

Bland tillskyndarna till debatten om förhållningsregler för radio och TV har det t. ex. kommit fram en del argument som visar att personer på den konservativa/pietistiska sidan är mer intellektuellt nyanseerade i sitt synsätt än de kulturradikala. Ett exempel är en principartikel, skriven av kulturredaktören Erik Egeland i Morgonbladet den 26.11.1965 under rubriken "Ouvertyr till kampen som kom-

mer". Redaktör Egeland diskuterar principen om tryck- och yttrandefrihet i samband med det samhälle och den kultursituation vi i dag lever i. De kulturella yttringarna, som vi upplever i dag, är av ett helt annat slag än dem som yttrandefriheten skapades för att skydda. I det moderna samhället är inte kulturlivet något som bara når ut till en aktiv och medveten elitpublik ur alla klasser, det vill säga till en elitpublik som själv väljer och uppsöker detta kulturliv. De industrialiserade massmedia utsätter också den stora masspubliken för en påverkan, som denna har små möjligheter att förhålla sig kritisk till. Eliten är mer känslig, men den är också mer robust än massan, i och med att den lättare kan skapa ett avstånd mellan sig och det den mottar. En dos arsenik, som kan verka stimulerande på den härdade, kan verka dödligt på den oförberedde. Mot denna bakgrund bör massdistributionen inrangeras under en reglering som inte gäller själva yttrandefriheten i det andliga livets fora. Seriös teater, utställningar och böcker, som i praktiken bara uppsöks av en elitpublik, bör med andra ord gå fria, medan film, TV och radio bör ges förhållningsregler.

Det kan finnas flera uppfattningar angående själva förslaget, med det representerar i alla fall en brytning med gamla problemställningar. Förslaget kan också karaktäriseras som "radikalt", dels där-

för att det syftar till ett skydd för folket på ett sätt som de flesta människor av allt att döma själva önskar. Dessutom är det analytiskt radikalt i och med att den gamla principen om yttrandefriheten utsätts för ett försök till omdefiniering för att passa våra dagars samhälle. Från kulturradikalt håll har detta förslag inte fått något principiellt svar. I stället har man fortsatt ett monotont trummande på principerna från Voltaires tid utan hänsyn till att samhället den gången var ett helt annat än nu, bl. a. när det gäller de industrialiserade massmedia. — När en kvinnoförening uttalar sig mot mängden av pornografi och människoskildringar i bordellmiljö betecknas uttalandena i kulturradikal press som önskemål om "censur", "terror" och "munkavle på yttrandefriheten".

Nu måste man emellertid tillstå, att också den kulturradikala pressen har haft sina förespråkare för nyanserade ståndpunkter. Den vänsterorienterade tidningen "Orientering" har flera gånger uttalat sig mot kommersialiseringen av sex; tidningen har också varit spydig mot "sexualdemokraterna". Det liberal-radikala Dagbladet har i sin krönika den 11.12.1965 släppt fram psykiatern Nils Johan Lavik, som har ställt sig ytterst kritisk till den mänskliga frigörelsen i den form av sexuell frigörelse som har förekommit i naturalistisk regi.

Det är emellertid inte på press-

fronten, som de viktigaste omvägningarna har skett när det gäller kulturradikalernas hegemoni i den intellektuella debatten. De förändringar, som idag äger rum i tidskrifterna och i den akademiska miljön är på längre sikt mer omvälvande.

Aktiv kulturkonservatism

Traditionellt har pietismen varit den viktigaste motpolen till kulturradikalismen i Norge. Svagheten med pietismen har som nämnts varit att den inte har vunnit insteg i den akademiska och konstnärliga miljön i Oslo. Mot denna bakgrund är det anmärkningsvärt att unga akademiker under loppet av det senaste decenniet har etablerat en aktiv kulturkonservativ krets i huvudstaden med ett program som både är mer principiellt och mer öppet och omfattande än vad tidigare varit fallet i norsk kulturkonservatism. Tidskriften *Minervas Kvartalskrift* framstår som ett aktat språkrör för denna krets. I och med denna institutionella etablering av en seriös kulturkonservatism ställs också kulturradikalerna inför alternativ, problem och frågeställningar som de annars inte hade behövt ta på allvar. Detta betyder i praktiken något väsentligt, inte minst för de yngre akademikerna.

Som påbröd på detta kommer att den filosofiska miljön i Norge har blivit långt mer varierad än tidigare. Det är inte längre så lätt

att påstå att vetenskap och förnuft står som garantier för en bestämd naturvetenskaplig världsåskådning. (Jämför t. ex. det akademiska klimat som har gjort det möjligt för professor Hedenius i Uppsala att skriva "Tro och vetande".) Klimatförändringen i den filosofiska miljön i Norge beror inte bara på att andra filosofiska riktningar än den positivistiska-analytiska har fått anledning att utbreda sig. Professor Arne Naess, som har betraktats som analytisk filosof, har i väsentlig grad bidragit till uppmjukningen genom att inta en underbyggd och kritisk syn på scientismen i dess skilda yttringar.

Allt detta har bidragit till att undergräva självklarheten i den gamla kulturradikalismen. På kulturradikalernas egen sida sker också ting, som på sikt kan komma att förändra bilden ytterligare. Länge har "kulturradikalismen" uppfattats som en gemensam beteckning för ett visst block av synpunkter, som de liberala och socialisterna gemensamt förespråkade och vars huvudsakliga språkrör har varit Dagbladet. Under 1960-talet har emellertid ungsocialisterna i stor utsträckning lösgjort sig från Dagbladet samtidigt som de skapat sina egna fora. Såväl skapandet av Socialistisk Folkeparti, av förlaget Pax och av den nya ungsocialistiska tidskriften "Kontrast" har sin betydelse i detta sammanhang. Här är det inte bara fråga om nya fora; när det gäller de mest intelligenta

och framåtsträvande ungsocialisterna är det också på väsentliga områden fråga om nya synsätt, som är oförenliga med radikal-liberalismen i Dagbladet. Den vanliga utläggningen om individuell frigörelse och anti-puritanism som lösningen på människans problem i vår tid är för de flesta medvetna ungsocialister uttryck för "mystifierande ideologier" för att tala med Marx.

Ungsocialisterna är upptagna av strukturella förhållanden i vårt samhälle som bidrar till en alienation (entfremdung) av människor-

na. Samma frågor engagerar de ungt konservativa i Minervas Kvartalskrift. Här pågår en dialog mellan ungt konservativa och ungsocialister, så att säga över huvudena på de traditionella kulturradikaler-na.

Hur stor betydelse dessa dialoger kommer att få, är det ännu för tidigt att uttala sig om. Men säkert är att det som sker bland de yngre akademikerna kommer att bidra till en förändring av den kultursituation som dominerats av ett ställningskrig mellan kulturradikala och pietister.

OM vändpunkten

Lärdomen av valet i Norge är uppenbar. När den borgerliga oppositionen går fram enad, när den låter klart förstå att den vill regera tillsammans, över huvud samarbeta på likaberättigandets grundval, där samtliga partier är redo att jämka och anpassa sig och inte framställa dåraktiga krav på kapitulation från en sida, då lystrar väljarna. Inbördes käbbel om bagateller, uppförstörade personliga motsättningar får inte dominera om man vill nå resultat. Norge har visat vägen. Valutgången där kan inte undgå att sätta märkbara spår även i svensk politik. Den kommer att innebära en vändpunkt för hela Nordens politiska liv.

Helsingborgs Dagblad (h)